

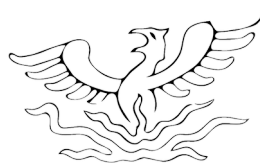
TIDSSKRIFTET FØNIX

Den fortsatte inkarnation sker i menigheden

Omkring Henning Kjær Thomsens Da åbnedes deres øjne! Læsninger i kirkeårsfortællingens kristologi – fra faste til trinitatis (København: Eksistensen 2021).

MOGENS MÜLLER
professor emeritus, dr.theol.

FØNIX ÅRG. 2022, s. 1–5

Dette værk er licenseret under en Creative Commons-licens
CC BY-NC-ND 2.5 DK

www.foenix1976.dk

ISSN 2446-175X

Den fortsatte inkarnation sker i menigheden

Omkring Henning Kjær Thomsens *Da åbnedes deres øjne! Læsninger i kirkeårsfortællingens kristologi – fra faste til trinitatis* (København: Eksistensen 2021).

I bogen *Teologien og dens fag*, som blev udgivet i 1960 som introduktion til teologistudiet i København og Århus, skrev den århusianske professor i Ny Testamente, Johannes Munck, i kapitlet om sit fag indledningsvist¹:

Studiet af det Ny Testamente har inden for teologien fået anvist sin plads ud fra den lutherske opfattelse, hvorefter skriftprincippet er det ene af de to reformatoriske principper. Da teologien bygger på Skriften, er det Ny Testamente et hovedfag, der leverer grundlaget for de systematiske discipliner og for den praktiske teologi. Derfor må både de systematiske og de praktiske teologer følge med i den n[y]t[estamentlige] forskning, og præsterne må ved deres præken, der ifølge Kirkens ordning er bundet til bestemte tekster, udlægge disse for deres menigheder i overensstemmelse med den videnskabelige tolkning. At der også og særligt i vore dage er mange sværmere, ændrer ikke dette fundamentale i Kirkens og teologiens holdning.

Muncks ord kan måske forekomme underligt virkelighedsfjerne i dag, hvor repræsentanter for de forskellige teologiske discipliner ofte arbejder uden meget blik for, hvad der foregår hos naboen. Udviklingen har virket atomiserende. Desto mere glædeligt er det, at Henning Kjær Thomsen i sin nye bog, *Da åbnedes deres øjne*, bestræber sig på at sammenholde, hvad andre adskiller. For i Muncks ved første blik bastante tale om, at præstens prædiken skal være i overensstemmelse med den videnskabelige forskning, ligger mulighederne for forandring netop i, at denne forskning altid er under stadig forandring. Og som jeg ser det, åbner eksegesen sig i dag over for homiletikken ved at opgive det umulige fokus på den historiske Jesus, som endnu prægede Muncks forståelse, for i stedet – og i forlængelse af Paulus – at læse evangelierne som teologiske tydinge af Jesus' historiske

¹ "Det nye Testamente", i *Teologien og dens fag*, red. Bent Noack (København: G.E.C. Gad 1960) s. 43-74: s. 43.

betydning for menneskers frelse. For en prædiken, der tror at forholde sig til historiske kendsgerninger som en opstandelse med kød og knogler, eller hvad Jesus selv har sagt, åbner ikke for troen, men for grader af sandsynlighed. Det er også historisk-kritisk læsning at beskæftige sig med evangelieskrifterne som en teologisk bevidst tolkende reception af Jesus-overleveringen.

Nu må homiletikken naturligvis respektere de tekstrækker, som kirken har besluttet sig for at lægge til grund for sin gudstjeneste. Selvfølgelig er Paulus' breve og evangelierne skrevet for at blive læst op som sammenhængende tekster. Men på et tidspunkt fordrede opbygningen af et særligt kristent kirkeår udvalg af særligt egnede tekster til de forskellige søn- og helligdage, allerede omkring 500 den såkaldte første tekstrække, siden i den danske kirke i 1885 anden tekstrække.

Derved opstår nye sammenhænge mellem teksterne, som i hvert fald delvis skaber nye betydninger og fortolkningsmuligheder. For at klargøre dette kunne man forsøgsvis printe hver enkelt tekstrækkes evangelielæsninger ud som en samlet fortælling. Det fastholder desuden for Jesusfortællingernes vedkommende en illusion om, at tilhøreren kommer til at stå over for Jesus selv, som om alle fire evangelieskrifter består af brikker til ét, samlet billede. Men evangelierne er naturligvis ikke skrevet for at blive brugt på den måde. De har hver især – og Johannesevangeliet i særdeleshed – deres distinkte teologiske profil, som truer med at gå tabt i tekst-rækkelæsningen.

Henning Kjær Thomsen har i denne sammenhæng en bunden opgave. Hans bog ”handler om de evangelieberetninger, der prædikes over ved højmesse i Den Danske Folkekirke i året løb” (s. 11). Han har det overordnede syn på forholdet mellem de to tekstrækker, at mens den første ”fortæller ligefremt i umiddelbar form”, udfoldet den anden ”implikationerne og konsekvenserne af samme fortælling” (s. 11). Med til historien hører, at man ved indførelsen af anden tekstrække i 1885 gik over til at have hele tre læsninger ved højmesse, hvor der ellers siden reformationen kun havde været to. Tredje læsning opstod, da man ikke mente at kunne undvære evangelielæsningen fra den gamle tekstrække, hvorfor resultatet blev, at der altid var to evangelielæsninger. Det var dog denne alternative evangelielæsning, der i 1992-alterbogen måtte lade livet til fordel for indførelsen af en tekstrække fra Det Gamle Testamente. Men det er en anden historie, og hele problematikken omkring Det Gamle Testamente i gudstjenesten kommer Henning Kjær Thomsen kun indirekte ind på.

Til gengæld afsløres det allerede i indledningen, hvordan Henning Kjær Thomsen undgår at havne i en forståelse af evangelierne som beretninger om den fortid, der gik forud for opstandelsestroen. For kirkeårsfor-

tællingen er ”slet og ret menighedens ætiologi” og handler derfor ret beset heller ikke om Gud, men er ”en beretning om menigheden som en del af Guds virkelighed. Den kan ikke fortælles, uden at den, der fortæller, fortæller sig selv” (s. 13).

Påsketroen siges således at have ”karakter af nybegyndelse i forhold til reaktionerne på den jordiske Jesus. ... Jesus videreføres først som Kristus” (s. 14). Med andre ord: Disciplenes reaktion i form af fornægtelse og svigt forud for påsketroen viser, at der ikke var – og er – noget at komme efter hos den såkaldte historiske Jesus. Som det hedder siden i bogen i forbindelse med lidelseshistorien i en understregning af, at der ikke er nogen ”ubruds vej tilbage til Jesuskikkelsen som Guds”: ”En ubrudt Jesusrelation er derfor helt enkelt nonsens – og væsensforskellig fra Kristustro” (s. 149).

Henning Kjær Thomsens bog er ikke blot en håndbog for den, der skal prædike over tekster i tiden fra jul (advent) til pinse. Den har også til en vis grad karakter af en systematisk monografi. Det har den ved at gennemføre det, som jeg vil kalde en konsekvent inkarnationsteologi, hvor inkarnationen fra eksklusivt at handle om Jesus-figuren kommer til lige så eksklusivt at gælde menigheden. Den opstandne Kristus troner her ikke i himlen ved Guds højre side. Han er i sin menighed, eller rettere: Han er sin menighed. Det er en forestilling, der naturligvis ligger i forlængelse af Paulus’ tale om menigheden som Kristus’ legeme og Matthæusevangeliets forkyndelse af disciplene som jordens salt og verdens lys (Matt 5,13-16), hvor der i givet fald så ikke er nogen modsætning til Johannesevangeliets Jesus, når han siger: ”Jeg er verdens lys” (Joh 8,12).

Skulle nogen have ondt af en sådan radikal inkarnationsteologi eller -ekkesiologi, så henviser Henning Kjær Thomsen her undervejs flere gange som sin hjemmelsmand til Dietrich Bonhoeffer, især hans bog *Efterfølgelse* (tysk *Nachfolge*, 1937), hvor hans udgave er fra Credo Forlag (2006), min gamle fra Lohses Forlag (1957), forlag der borger for, at rettroenhedens grænser er respekteret! Således kan Bonhoeffer i *Efterfølgelse* skrive: ”Menigheden mellem himmelfart og genkomst er hans skikkelse, og vel at mærke hans eneste” (Thomsen s. 260; Bonhoeffer (1960) s. 193; jf. s. 255-256 og s. 269). Denne inkarnationsteologi optræder i kortform i et afsnit om julen med overskriften ”Den kristne teologis udspring” (s. 23-32). Der er kun ”én vej ind i den menneskelige historie, og det er gennem et individ. Dilemmaet er altså til at få øje på. På den ene side må Gud udtrykke sig i et individ som alle andre. På den anden side må dette ske med henblik på, at dette individs individualitet afvikles, uden at han af den grund forsvinder. For ellers må Gud enten bøje sig for individets konstitution, og så bliver inkarnationen ensbetydende med, at Gud går under i historien. Eller han

må insistere på særstatus i ét menneskes skikkelse – med det resultat, at denne figur aldrig bliver en virkelig del af historien, men snarere sammenlignelig med et nedslag fra det ydre rum” (s. 23-24).

Således bliver det ”Jesus-fortællingen, der i kirkens forkyndelse identificerer Gud” (s. 24). Så med inkarnationen går Gud ”fra skjulthed til gennemsigthed” (s. 26). ”Konsekvent er det ikke Jesus, der åbenbarer Gud; men Gud åbenbarer sig i Jesus, når han gør det” (s. 26). Men det fortsætter altså med, at det bliver menigheden, der åbenbarer Gud. Det fører hen ad vejen et par gange Henning Kjær Thomsen til en kritik af det gammeltestamentlige gudsbillede, en kritik, der nok kan få en anden en på den tanke, at det ikke var et fremskridt at lade Det Gamle Testamente komme umiddelbart til orde i gudstjenesten i skikkelse af sin egen tekstrække. Denne del af Bibelen er da også massivt til stede i kraft af den tolkende reception af den i Det Nye Testamente.

Dog kan Henning Kjær Thomsen positivt bruge Det Gamle Testamente til at vise, hvordan ”det onde gradvist udskilles fra Gud og bliver en selvstændig konkurrerende magt” (s. 28). For så er den proces tilendebragt, når vi kommer til Det Nye Testamente. Menigheden skal derfor være en manifestation af Gud som kærlighed. Dermed er det tvetydige eller ambivalente ved det gammeltestamentlige gudsbillede effektivt udelukket.

Af opstandelsesberetningers ”åbenlyse mangel på enighed og overensstemmelse”, drager Henning Kjær Thomsen nu den slutning, ”at det er menigheden, der er det grundlæggende vidnesbyrd om den korsfæstedes oprejsning”, nemlig som hans legeme. ”Ingen opstandelse uden menighed altså” (s. 185).

At kirkeårsfortællingen er sammensat af perikoper, der er skåret ud af deres oprindelige kontekst i evangelieskrifter med hver deres distinkte profil, sætter prædikanten over for et krydspres af loyalitet i forhold til to herrer. Desto mere intenst må det eksegetiske arbejde med teksten være, for at den ikke mister sin egenbetydning ved tvivlsomme harmoniseringer, eller ved at den forsvinder ind i den overordnede kirkeårsfortælling. Henning Kjær Thomsen kommer her i forbindelse med perikoperne fra Johannevangeliets afskedstaler til søndagene efter påske med den mere overordnede betragtning: ”Det er i mine øjne stadig sådan, at det i gudstjenesten er kirkeårsstrukturen, der er forudsætningen for forståelsen af de enkelte evangelieperikoper, og ikke deres plads i de evangelier, de er hentet fra. Det diskvalificerer på ingen måde forståelsen af de fire evangelier på deres egne præmisser. Den er fortsat uundværlig; men den sættes, når det drejer sig om prædikenen, udtrykkeligt i en større sammenhængs tjeneste” (s. 226). Så bliver det altså en del af prædikekunsten at tjene to herrer!

Men tilbage til forholdet til Det Gamle Testamente. Her skriver Henning Kjær Thomsen om første tekstrække til 2. søndag efter påske: ”Det er da også evangeliet om den videreførende inkarnation, der gør den gammeltestamentlige fortid relevant – som en nu tilbagelagt vej frem mod sig og på denne måde sætter et lødigt forhold mellem Det Gamle Testamente og Det Nye Testamente” (s. 234), i dette tilfælde med hyrdebilledet i henholdsvis Ez 34,11-16 og Joh 10,11-16. Men er det også videreførende således i gudstjenesten at få tegnet et billede af den gammeltestamentlige Gud ”som den rette hyrde på behørig afstand” som baggrund for Johannes-teksten? Bliver den gammeltestamentlige tekst så ikke til en kontrasttekst? Som det hedder lidt længere henne: ”I den forstand rummer Det Gamle Testamente en selvmodsigelse i kristen optik: Skabelsesånden borger for Guds nærvær, men ubestemtheden i det befordrer samtidig tanken om hans fravær. ”Gud iblandt os” trækker Gud af sig selv ”Gud over os” med sig! Det er derfor, det er fatalt at bygge en teologi på den gammeltestamentlige gudserfaring som grundlag” (s. 246). Siden kan det som en af konsekvenserne af ”Jesu plasticitet” i moderne teologi både før og efter hans inkarnation hedde: ”Den gammeltestamentlige historie bliver da den af Gud selv tilbagelagte forhistorie, mens den første kirkehistorie bliver rammen om erkendelsen af Guds vedvarende præsens” (s. 273). Men hvorfor skal vi i gudstjenesten bruge tid på den tilbagelagte forhistorie? Hører den ikke hjemme i skolestuen?

Henning Kjær Thomsens *Da åbnedes deres øjne!* er resultatet af mange års intenst arbejde med homiletikken, som også har affødt en længere række artikler undervejs, der mere eller mindre fungerer som forarbejder til denne bog. Fremstillingen lever helt op til Johannes Muncks krav om overensstemmelse med den videnskabelige eksegeses resultater, selv om de har ændret sig radikalt i de mellemliggende godt 60 år. Syntaksen er undertiden egensindig, og sprogbrugen er kreativ, så man ind imellem må læse teksten to gange. Der er selvfølgelig mange andre ting, som også kunne fortjene en drøftelse eller være blevet fremhævet, f.eks. nogle indsigtfulde salmeanalyser. Men dette må række.

Bogen er et fornemt, men også selvstændigt sidestykke til Mogens Lindhardts *Trinitatis. En homiletisk rejseberetning* (København: Eksistensen 2015, 2. udgave 2019), der dækker den anden del af kirkeåret. De to forhenværende kollegaer gennem mange år som rektorer for Pastoralseminariet i henholdsvis Århus og København har med deres bøger leveret vigtige bidrag, der vel må finde vej til alle præsters reoler.